

FRA KANTEN TIL KERNEN

FRA KANTEN TIL KERNEN

FRA KANTEN TIL KERNEN

Vejen mod konfirmation for *ALLE*

Omkring særlige behov og inklusion i kirken
i handicapteologisk lys

Indhold

Indledning	3
Problemformulering.....	4
Del I: Visionen om inklusion medfører revision af sprog og tradition og fører til genbesøg af de teologiske aksiomer om menneskesyn og kirkesyn	
1.1. På vej mod inklusion i kirken. Handicapteologiens første skridt	5
1.2. Blinde vinkler	5
1.3. Du ser, hvad du siger. Revision af sproget.....	6
1.4 Man må forme sit menneskesyn forud for mødet med det konkrete menneske	7
1.5. Gudbilledlighed genbesøgt	7
1.6. Hvad er da et menneske... ?	8
1.7. Der skal være lys	9
1.8. Hvad gjorde Jesus?	10
1.9. Kristologi og ekklesiologi i nyt lys	10
Del II. Inspiration fra Handicapteologien med nyt syn på inklusion og sand relation	111
2.1 Handicapteologiens stærke stemmer	111
2.2 From Inclusion to Belonging.....	122
2.3 Hvordan ser kærlighed ud?	133
Del III. Refleksion over praksis: Konfirmandundervisning i gudstjenestens lys.	
3.1. Beskrivelse af en time med specialkonfirmanderne	144
3.2 Inklusion i liturgisk lys.....	144
3.3 Gudstjenestens struktur	155
3.4 Når inklusion virker og kirke sker	166
3.5 Hvad lykkes – eller hvorfor ikke?.....	177
3.6 Konfirmation for ALLE!?	18
Afslutning med konkluderende tanker	199

Opgavens omfang. 15 sider, 33.000 anslag

Indledning

Jeg meldte mig til specialuddannelsen om ”Kirkelig undervisning af børn og unge med særlige behov”, fordi jeg fik en opfordring fra provstiets kontaktpæst i Netværk Folkekirke for Særlige Behov. En ny stor central specialskole åbnede i Varde i 2021. Specialskolen samler alle kommunens børn med fysiske, mentale og indlæringsmæssige handicaps. Skulle opgaven løftes med tilbud om (børne)konfirmand undervisning til alle, var der brug for at få flere af provstiets præster klædt på med kompetencer på specialområdet.

I lighed med alle andre præster har også jeg gennem de sidste 10 år mærket konfirmationsundervisning fylde og blive en stadig tungere udfordring. Svaret på årsagerne er ikke enkelt, men skal nok søges i et større sammenløb af strømninger, forandringer og kriser inden for tidens kultur, samfund og fællesskaber. Her og nu afspejler det en presset børnegeneration i stigende mistrivsel.

Indenfor denne opgaves horisont er det relevant at pege på inklusions-dagsordenen og undersøge aspekter af den med gennemslag i kirken. Danmark tiltrådte FN's handicapkonvention i 2009. Kravet om øget inklusion af børn med diagnoser blev indskrevet i folkeskoleloven i 2012 og i folkekirkens konfirmationsanordning i 2014. Inklusion er kommet i fokus og har rejst spørgsmål og nye udfordringer ikke mindst i skolen – og naturligvis også i konfirmand-klassen.

Jeg kunne sagtens se, hvordan specialuddannelsens emneområde med fordybelse i pædagogik for børn med særlige behov også ville have nytteværdi for min håndtering af de udfordrede og udfordrende konfirmander på mine almindelige hold. Men jeg blev forbavset over at erfare, hvordan specialområdet leder direkte ind til troens og teologiens kerne og til spørgsmålet om, hvad kirke er.

Jeg kan bedst beskrive uddannelsens indsigter og arbejdsfeltets udvikling af mig som præst som *en dannelsesrejse fra kanten til kernen*. Det viste sig, at ikke bare præstens greb på pædagogik blev forbedret, men præsten blev selv grebet og forbedret. Søndagens prædiken med nærvær og nerve, den særligt favnende sjælesørgeriske samtale og begravelsestalens forløsning i øjenhøjde med alle i følget, har tydelige tråde tilbage til ugens samvær med special-konfirmandholdet. For her kræves en enkelhed i tanken, en klarhed i udtrykket og en rummelighed i relationen, der disciplinerer og inspirerer al anden præstelig aktivitet.

Problemformulering

Denne opgave behandler centrale teologiske og praktiske spørgsmål omkring emnet inklusion i kirken og undervisning af børn med særlige behov.

Hvad er handicapteologiens særlige anliggende? Hvilke indsigter fremhæves fra bibelsk teologi, ekklesiologi og kristologi? Hvad skal til for at visionen om inklusion bliver erfaret virkelighed? Hvordan forbindes fordybelsen i emnets kerneindhold med åndelig dannelse? Besvarelsens teoretiske del udmøntes i en beskrivelse af praksis: Hvordan udfoldes gudstjenestens potentiale som en styrke i konfirmandundervisning for alle?

Opgavebesvarelsen har tre dele:

I. Først belyses, hvordan fokus på inklusion medfører blik for kirkens blinde vinkler. Det beskrives, hvordan opmærksomheden på handicappedes plads i kirken foranlediger til kritisk genbesøg af de centrale teologiske aksiomer om det kristne menneskesyn og kirkesyn.

II. Derpå refereres John Swintons handicapteologiske vinkel på inklusion og relation som inspiration til at forstå, hvad erfaring af ægte fællesskab i kirken vil sige.

III. Sluttelig reflekteres over praksis og erfaringen med inkluderende konfirmandundervisning med gudstjenestens form, set som både tegn på og vej til oplevelsen af evangelisk fællesskab.

Foran opgavens afsnit står et citat af Frans af Assisi. Sætningerne opfattes som en inspirationskilde og udfoldes ikke nærmere. Ordene står i egen ret som en klar stemme fra middelalderens spiritualitet med kald til at følge Jesus, næres af hans kærlighed og styrkes til bære vidnesbyrd som Kristus-spejl. Som afsnittets efterskrift formuleres min egen refleksion med ønske om at gøre forpligtende skridt på præstens åndelige dannelsesvej.

Start med at gøre det nødvendige, gør derpå det mulige - og pludselig gør du det umulige. Frans af Assisi

Del I: Visionen om inklusion medfører revision af sprog og tradition og fører til genbesøg af de teologiske aksiomer om menneskesyn og kirkesyn

1.1. På vej mod inklusion i kirken. Handicapteologiens første skridt

Temaet inklusion er kirkens egen kernesag, - så at sige dens DNA. Det kan undre, at kirken i Danmark ikke gik foran med fokus på inklusion af de svage og sårbare i sin midte, men at folkekirken nærmest kom bagefter inklusionsstrømninger i samfundet. I hvert fald kom den bagefter handicap-teologiens udvikling i de lande vi plejer at sammenligne os med – i Norden, Tyskland, England og USA. Her er diversitets- og handicapteologi gennem den sidste generations tid vokset frem som en frisk kvist på kirkens akademiske stamme med rødderne plantet i praksis.

Mennesker med handicap tvinger kirken til at gennemtænke hvilken teologi, antropologi, ekklesiologi og kristologi, der sætter tonen i fællesskabet. Handicapteologi vil ikke bare give medmennesker med handicap en plads i menigheden, men en stemme i kirken. Sigtet er ikke alene at sikre bedre inklusion, men at give en følelse af tilhørsforhold og værdi til bedste for fællesskabet i kirken. Handicapteologien og dens vekselvirkning med kirkeliv og praksis er stadig ny grund at gå på i Danmark. Men vandringen er dog begyndt med bevægelse i den teoretiske teologi som efterrefleksion over erfaringer fra praktisk teologi og med inspiration til nye skridt.

1.2. Blinde vinkler

Hvorfor var handicappedes inklusion og naturlige plads i kirken så længe en blind vinkel? En forklaring kan hentes i, at mennesker med svære mentale og fysiske handicaps igennem århundreder var usynliggjorte i samfundet. De var skjult bag barndomshjemmets trygge eller trykkende vægge, og forvist til fattiggårde og dårekister. Helt op til midten af 1900-tallet blev de handicappede og mentalt syge, samt de socialt mest belastede "moralsk åndsvage", sekluderende opbevaret på øer, anstalter og store institutioner. En forklaring for samfundets og kirkens blinde vinkel er det måske nok, men ingen undskyldning¹. Derimod kræves der i samtidens revisionistiske ånd netop officielle undskyldninger og indrømmelser fra samfundets og magtens top for overgreb og uhyrligheder begået gennem historien mod de svageste på samfundets bund.

¹ Jeg henviser til min ekskurs, bilag 1: "Konfirmation før og nu – test eller fest".

Størst af alle gaver og al den nåde, som Jesus giver os, er den at overvinde sig selv. Frans af Assisi

1.3. Du ser, hvad du siger. Revision af sproget.

Eftersyn af sproget har været et nødvendigt skridt i processen med at forstå, forsvare og udfolde inklusion af alle typer mennesker i samfundet med respekt for lige værd og lige adgang. Hvilke ord og betegnelser bruger vi om mennesker med handicap? Sproget både nærer og røber samtidig et snæversyn. Du ser, hvad du siger og tænker, som du taler. Den franske filosof Michel Foucault beskrev den ubevidste magtposition, der ligger i et flertals omtale af et mindretal. De stærke sætter sig på definitions-retten. Ubevidst og sløset brug af udtryk om medmennesker som "de handicappede", og generaliseringer i betegnelser som "en ADHD'er" og "autisterne" sætter folk i kasser med et særligt stempel på. Ordbruget fremhæver handicappet *fremfor* mennesket *med* handicap. I udtrykket ligger indbygget en distancering, med ansatser til fordom eller stigmatisering og også ligefrem diskriminering. Mangfoldighed og variation betones negativt og begrænser det, der ses.²

I dansk handicap-teologisk tænkning og i kirkelig praksis argumenteres der for at bruge betegnelsen *børn med særlige behov* – jvf. denne specialuddannelses navn. Lars Nymark Heilesen peger dog på, at også dette velmente udtryk har modsatrettede konnotationer: *"Det aktuelle handicapudtryk "særlige behov" tilslører samfundsflertallets egen andel og eget medansvar. ...Umærkeligt lægger der sig hen over gruppen af mennesker med særlige behov en skygge af ikke kun at have et problem, men også at være et problem. De fylder, de koster, de kommer på tværs af de ambitiøse mål og det generelt krævede tempo i "normalsamfundet". ... Det er et handicappet samfund og en handicappet kirke, der ikke lægger sig i selen for at løfte handicap ind på fællesskabets dagsorden."*³

² Eksempel på et positivt modbillede: *min dejlige voksne datter, der lever med neurodivergens, bærer glad Solsikkebåndet og advokerer for det alle vegne. Diskret signalers, at bæreren af Solsikkebåndet har et usynligt handicap eller en diagnose og kan have behov for hensyn. Og omgivelserne reagerer imødekomende på tegnet med venlig opmærksomhed. Solsikkebåndet kan overvinde distancering og fordomme og bygger faktisk bro mellem mennesker.*

³ Citeret fra Lars Nymark Heilesen, *Folkekirken glemmer mennesker med særlige behov*. KRONIK i Kristeligt Dagblad 04.12.18

Dannelsesskridt: jeg vil bestræbe mig på omhu med mit sprog, min tanke og min handling. Med skærpet blik for blinde vinkler ønsker jeg at bryde gamle vaner med fornyet opmærksomhed på at bygge bro mellem mennesker, hvor det står i min magt.

Herre, sørg for at jeg ikke søger at blive elsket, men at elske. Frans af Assisi

1.4 Man må forme sit menneskesyn forud for mødet med det konkrete menneske

Lektor, can.theol. Leif Andresen skrev en tankevækkende artikel med en provokerende overskrift "Menneskesyn til salg." Det er både en hyldest af det kristne menneskesyns styrke og samtidig en advarsel om dets afmagt. Fra Biblens fortælling om, at mennesket er skabt i Guds billede, hentes argumentet for dets umistelige værdi. Men det indeholder ikke i sig selv et værn, fordi dets autoritet nemt bliver underløbet. Udsagnets legitimitet kan benægtes, fordi der ikke kan føres bevis for det; det kan væltes af et ateistisk eller uafklaret menneskesyn. Og det kan overtrumfes af vores instinkter, der lader sig snyde af det som øjet ser. Et værn bliver det kristne menneskesyn først som et urokkeligt valg af en indiskutabel etisk grundværdi. Andersen påpeger: *"Man skal aldrig regne sig selv og sine værdier for at være skudsikre og usårlige over for kulturelt vanvid...Man er altså faktisk nødt til at forme sit menneskesyn forud for mødet med det konkrete medmenneske. ... og forud for mødet med det konkrete regneark."*⁴

1.5. Gudbilledlighed genbesøgt

Handicap-teologien har søgelys på at få blinde vinkler frem i lyset i kirken, hvor tradition og teologi uopmærksomt viderefører eksklusion og diskrimination af svage grupper. Mentale og usynlige handicaps overses mere end fysiske, og nogen overses notorisk, f.eks mennesker uden sprog. Handicapteologiens særlige fokus har medført revision af kirkeforståelse og bibelske grundsætninger. Det er nødvendigt at spørge på ny: Hvad konstituerer menneskets skabte gudbilledlighed, og hvordan forbindes vi med Gud? Hvad er menneskets gudbestemte opgave og rolle i verden - og i kirken?

⁴ Citat fra Leif Andresen, s. 111 i Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke / 02 / 14

Klassisk teologisk tolkes menneskets gudbilledlighed, *Imago Dei*, med udgangspunkt i skabelsesberetningen i Biblens første 3 kapitler. Menneskets værdighed er at være skabt i Guds eget billede og være sat til at repræsentere Gud i verden som den skabning, der svarer til Gud med ansvar (med vægt på evnen til at tale, tænke og tjene). I første kapitel, Gen.1,28, fortælles, at Gud skaber mennesket med den opgave at herske over dyrene, at blive frugtbare og talrige, opfylde jorden og underlægge sig den. I andet kapitel, Gen. 2., skaber Gud Herren mennesket af jord i Edens have og giver ham livsånde og sprog. Adam får til opgave at dyrke jorden og vogte haven, at bestemme dyrenes navne og finde sig en medhjælp. Alt sammen definerende udtryk for, at Gud har skabt mennesket med handlekraft, forplantningsevne, talegaver og bestemmelse til at være i relation med andre: -altså netop de evner og funktioner som mennesker med svære fysiske, kognitive og mentale handicaps typisk mangler og ikke har mulighed for at udleve.

Hvor kan fokus rettes i det bibeleske menneskesyn, så det fælles menneskelige tydeligere træder frem? Hvor findes et bibelsk fodfæste, der kaster lys på det grundlæggende inklusive frem for det mulige eksklusive?

1.6. Hvad er da et menneske... ?

..Hvad er et menneskebarn, at du husker det og tager dig af det? Du har gjort det kun lidt ringere end Gud, med herlighed og ære har du kronet det.

Herre, vor Herre, hvor herligt er dit navn over hele jorden! Salme 8,5 & 10

I GT findes mange steder udtryk for menneskets skrøbelighed og behov for Guds omsorg. Mennesket er et faldet væsen efter syndefaldet, som det fortælles i Gen.3. Guds faldne skabning rummer en dyb længsel efter sin Herre. Til trods for al sin fejlbarlighed og sine mangler spejler mennesket sin skabers herlighed. Guds billedet er intakt. Alle er skabt perfekt, "kun lidt ringere end Gud"; og med Guds godkendelse "Gud så, at det var godt!", Gen.1.

Guds visdom er lige så uudgrundelig som hans trofasthed. Forklaringen på nogle menneskers handicaps - som medfødt eller påført lidelse - og hele skaberværkets iboende sårbarhed og smerte, skjules dybt i Guds mysterium. Handicap er menneskers begreb, ikke Guds.

Åndedrættet

Fortællingen i Gen. 2 om Adams skabelse af en lerklump, formet i Guds hænder og med Guds livgivende ånde indblæst gennem næseborene, udgør et godt afsæt for oplevelse af vores skabthed og basale ligestilling. Ethvert menneske er skabt som et levende legeme med følsom hud omkring Guds ånd. Åndedrættet er et erfaringssted for kontakten til Gud; det kvalificerer som et kropsbaseret primært grundprog. Vores evne til at drage ånde som levende væsen, beror ikke på vores præstation, men på at have modtaget liv og ånde som en gudgiven gave. Åndedrættet kommunikerer liv, fællesskab og følelser. Det taler rytmisk uden ord -med suk eller gejst - om sorg og glæde. Det kan mærkes, når vi sammen drager ånde i fællessang, i bekendelse og i bøn med fælles puls. Eller bare sidder stille ved hinandens side og falder i sync med hinanden og bliver eet med skaberværkets puls og med skaberens åndedræt.

Hvis Gud kan virke igennem mig, kan Han virke igennem alle. Frans af Assisi

1.8. Der skal være lys

Guds allerførste skaberord på Biblens første side lød: "der skal være lys!.. Og Gud så, at lyset var godt!" (Gen 1,3) Dette er det primære skabelsesteologiske udgangspunkt for at opfatte Guds væsen, Guds vej og Guds vilje med sit skaberværk. Her er tolkningsnøglen for at forstå menneskets rolle i det som skabt i Guds billede. "Der skal være lys!" udtrykker det guddommelige opdrag og mål for al menneskelig væren og færden, og heri spejles Herrens herlighed. Dette fællesmenneskelig fortegn står som et fyrtårn for livet og dets udfoldelse på alle måder og planer: som individ, samfund, menneskehed og som kirke. Er vi på ret kurs mod lyset?

Mennesker med anderledes evner og med særlige behov er tit udrustet med større følsomhed. De er derfor gode sensorer for afvigelser fra kursen. Med deres særlige evner for sansbevidsthed er vores handicappede medmennesker oftest de fineste solfangere for lyset. Måske er de særlige evner evolutionens spydspids?

Gennem sin forkyndelse, sin tjeneste og sit menighedsfællesskab er Jesu Kristi kirkes bestemmelse at være et lys i verden. Kirken er modkultur til verden og dens jagt på magt, prestige og præstation. I Jesu forkyndelse vendes den sædvanlige målestok på hovedet.

De sidste skal blive de første, og den mindste er den største. Jesus lærer, at de fattige, umyndige og afmægtige er nærmere Guds Rige end de vise og forstandige, som Gud skjuler det for, (Bjergprædikenen, Mattæusevg. kap.5).

1.8. Hvad gjorde Jesus?

I NTs skrifter træder det kristne menneskesyn frem på baggrund af fortællinger om forskellige menneskers møde med Jesus. De har et særligt behov, som de tror Jesus kan hjælpe med. Det viser sig som et gennemgående træk i evangeliernes helbredelsesberetninger, at et menneske i nød *bliver set* af Jesus. Det at blive set er første led i frisættelsen fra sygdom, synd og isolation til nyt liv. Dem, der anråber Jesus om hjælp, vedkendes uden videre af Jesus som mennesker med tro. I deres væren og udsathed og tillid erklæres de som Guds børn, og som sådan omfattet af Guds nåde og inkluderet i Guds Rige.

Jesus satte det svage og udleverede menneske i midten, som dåbsevangeliet, Mark. kap. 10,13-16, eksemplarisk illustrerer. Mattæusevangeliets Jesusfortælling kulminerer i lignelsen om Den store verdensdom, kap 25. Det viser sig, at en persons relation til Gud afgøres i dennes behandling af den fattige, den nøgne og den fremmede. For det er et skjult Kristus-møde.

Jesus bryder konsekvent med GTs renhedstænkning og med traditionens syn på sygdom som forbandelse og straf for synd. Han gør op med den eksklusion, der ligger i det. Da Jesus engang går over grænsen til hedningeland, brydes hans egen eksklusive forståelse af sin sendelse som forbeholdt sit eget folk. Fortællingen, om Jesu møde med den kanaanæisk mor i stædig forbøn for sit syge barn, tjener som eksempel, Matt. evg. 15,21 ff. Ny indsigt og forandring udspringer af mødet med mennesker, som Gud sender vores vej. Selv Jesus må gøre op med blinde vinkler, og også han får derigennem udvidet sit perspektiv.

1.9. Kristologi og ekklesiologi i nyt lys

Handicapteologien trækker kristologien og korsteologien frem i lyset som argument for at lidelse og afmagt er en fundamental menneskelig erfaring. Den lidende Guds Søn, stedfortrædende naglet til korset med hænder og fødder, er kristentroens centrum og dybe mysterium. Den korsfæstede Gud i Jesus Kristus er det inderste identifikationspunkt for

det sårbare og lidende menneske. Der findes ikke stærkere tænkeligt tegn end korset på, at svaghed forkynder styrke, og at Guds kærlighed forbinder sig med mennesket i afmagt. Den svages plads i kirkens midte er dens klareste Kristus-spejl.

Hos Paulus i 1. Korintherbrev kap. 12 udfoldes billedet af Kristi krop som metafor for kirkens fællesskab. Alle lemmer og medlemmer hører til legemet, ingen kan undværes. Alle bidrager hver især og mærker hinandens ve og vel. Som med et legeme, ligeså i kirkens fællesskab.

Den svages plads er central, i midten af menighedens fællesskab. Vores handicappede og børn med særlige behov hjælper os med at mærke kirkens hjerte. De husker os på at se Guds herlighed i sine mindstes ansigt, og de styrker os til at leve sammen i Kristus i troens fællesskab som hans kirkes sande udtryk.

Dannelseskridt: jeg vil lægge mig på sinde ubetinget at møde medmennesket med det kristne menneskesyn først og huske den andens behov som kanal for at "der skal være lys" og som kald til at mærke guds-relation.

Sørg for hele tiden at prædike evangeliet og brug om nødvendigt ord. Frans af Assisi

Del II. Inspiration fra handicapteologien med nyt syn på inklusion og relation

2.1 Handicapteologiens stærke stemmer

John Swintons vinkler på inklusion og relation

Den skotske teolog og professor i praktisk teologi, John Swinton, er en af de meste inspirerende og toneangivende stemmer i den akademiske handicapteologi. Med en baggrund som sygeplejerske og hospitalspræst for mennesker med særlige behov har han solidt afsæt i praksis for sin teologiske forskning. Swinton pointerer vigtigheden af at inddrage perspektiver af troen, der handler om fællesskaber og relationer. Dem vægter han lige så højt som mere intellektualiserede begreber. Swinton ønsker en tro, der har arme og ben og hjerte, og ikke kun hoved, hvor mennesker med særlige behov går foran og viser vejen for teologien.

2.2 "From Inclusion to Belonging"

I en artikel fra 2012 med titlen "From Inclusion to Belonging"⁵ argumenterer Swinton for begrebet inklusion som erfaret virkelighed. Det står som korrektiv til den samfunds-politiske snak om inklusion, der viser sig at være tom floskel. Inklusion fås ikke gennem lovgivning. Inklusion skal opleves som ægte tilhørsforhold, ellers er det ikke ægte inklusion. Forudsætningen for ægte inklusion er forankring i kærlighed, sådan som det ses hos Jesus og i det forbillede han har givet for fællesskab levet i kærlighed. For at være inkluderet i samfundets almindelige (tomme) forstand af ordet behøver man bare at være til stede. Pejlemærket på at høre til vil sige at være savnet, når man ikke er til stede.

Swinton refererer i artiklen til en anden af handicapteologiens fædre, den canadisk-franske teolog, Jean Vanier, (1928-2019). Han var grundlæggeren af de økumeniske fællesskaber L'Arche, der bygger bro mellem mennesker med handicap og mennesker uden gennem det at leve sammen og være venner. I centrum står tanken om at være budt velkommen og være accepteret. Vanier realiserede selv et bofællesskab over 40 år sammen med to mænd med mentale handicaps. Hverdagens medvandring og venskab med med-mennesker med særlige behov blev for Vanier en vej til at finde Jesus.

Inspirationskraften fra Vanier er stor, fordi hans teologi taler med styrke og autenticitet ud fra den evangeliske praksis i kærlighed, som han selv levede. Swinton refererer til Vaniers erfaring om det konstitutive for ægte inklusion i kirken, der kun lader sig realisere ud fra Jesus. At høre til i ægte kristent fællesskab vil sige at være i Kristi kærlighed.⁶

Sammenlignet med hvordan det går med inklusion i samfundet og i skolen, har inklusion i kirken en mulighed for at realiseres som oplevelsen af ægte fællesskab. For det er en hovednerve i forkyndelsen om forbindelsen til Gud. Vi møder Gud i hinanden. Visionen om inklusion er en gudsrige-dimension som det evangeliske fællesskab i gudstjenesten giver forsmag på. Inklusion som enheden af alle kristne i Kristus viser sig som realitet, om end

⁵ John Swinton (2012) From Inclusion to Belonging: A Practical Theology of Community, Disability and Humanness, *Journal of Religion, Disability & Health*, 16:2, 172-190, DOI: 10.1080/15228967.2012.676243

⁶ Vanier gik af det samme "Imitatio Christi" spor, som Frans af Assis på radikal vis udlevede, - en vej der ikke er for de fleste. Men stemmerne taler klart om kristentroens kilde og vejleder om kirkens mål, der er enhed af alle kristne i Kristi kærlighed. De kalder til at se, at gaven er indeholdt i opgaven som vejen til at finde Jesus.

det kun bliver glimtvis. Derfor må vi altid blive ved at bede i Fadervors bøn ”komme dit Rige”.

2.3 Hvordan ser kærlighed ud?

I en anden artikel med titlen ”Reflections on autistic love: What does love look like?”⁷ argumenterer John Swinton for at udvide blikket for kærlighedens udtryk ved at lære af mennesker med autisme. Almindeligvis forstår vi kristent menneskesyn som kendetegnet ved at være skabt i den treenige Guds billede (*Imago Trinitatis*). Treenighed indebærer begrebet om, at Guds væsen er udtrykt i relation i form af forbindelsen mellem Fader, Søn og Helligånd. Vi siger at den treenige Gud er karakteriseret ved relation, og at Gud er kærlighed. Deraf udledes det, at menneskets gudbilledlighed afspejles i at være anlagt på at udtrykke kærlighed som relation. Men det skaber imidlertid blinde vinkler for andre ligeværdige typer af kærlighedsudtryk. Mennesker med autisme er ofte anlagt på struktur som deres primære kærlighedssprog, hvorimod relation for dem kan være problematisk.

Hvordan ser kærlighed ud? Der er belæg i skabelsesberetningen for, at skaberen elsker struktur fremfor kaos (Gen. 1). Swinton peger på, at fokus på opretholdelse af orden og gentagelse, som personer med autisme lægger al deres kraft og væsen i, må ses som et lige så gyldigt udtryk for kærlighed. I ægteskaber og familier med mennesker med autisme træder det tydeligt frem som en vital værdi. Sammenlignet med flertallets vedtagne syn på kærlighed som relation, fremstår mindretallets forkærlighed for struktur blot som et andet kærlighedsudtryk. Dette perspektiv er gavnligt at få med som overgang til opgavens tredje del: en refleksion over hvordan denne opgaves teoretiske del kan udmøntes i praksis og forankres i erfaringer fra undervisningen af specialkonfirmander.

Dannelsesskridt: jeg ønsker at forpligte mig på lydhør og ydmyg åndelig medvandring på den fælles trosvej og på følgeskab med (børne)konfirmander som deres ven. Jeg vil gøre mig umage for vedkendende at se hver enkelt i håb om at fremme oplevelse af ægte inklusion, og huske, at det beror på Jesus. Når jeg igen går død i rådvildhed og overanstrengelse og forveksler Guds Riges nærhed som opgave i stedet for gave, vil jeg bede om at hvile i nåden og huske mit Fadervor: *For Dit er Riget og magten og æren!*

Det er, når vi giver, at vi modtager. Frans af Assisi

⁷ John Swinton (2012) Reflections on Autistic Love, Practical Theology, 5:3, 259-278, DOI. Published online 21.April 2015

Del III. Refleksioner over praksis: Konfirmandundervisning i gudstjenestens lys

3.1. Beskrivelse af en time med specialkonfirmanderne

Konfirmandholdet fra specialskolens M-spor kommer til kirken i 3 små grupper ifølge med 3 pædagoger. Børne sætter sig på deres faste plads i halv-cirklen foran trinene op til koret. De 14 konfirmander har forskellige udfordringer af både fysisk, kognitiv og socio-emotionel art, og nogle har også autisme-spektrum forstyrrelser. Flokken bydes varmt velkommen af præsten og kirke-og kultur-medarbejderen. Hver enkelt bliver set og hilst på med tydeligt udtryk for gensynsglæde. Vi er venner.

Piktogram-tavlen står klar med dagens program. Det er som en tegneserie uden ord med billeder af hvert enkelt element i programmet. Piktogrammet fungerer også som "ur". Det er synligt og til at følge med i, hvor langt vi er kommet i programmet.

Undervisningen er formet over gudstjenestens klassiske 4-leddede struktur. -Det samme hver gang som en dyd. Efter velkomst med gennemgang af piktogrammet og dagens tema slås de 9 bedeslag på klangskålen med sprøde slag. Så er vi i gang! Opgaven med at slå bedeslagene går på skift i kredsen. Ligeså uddelingen af Børne Salmebogen, der er illustreret med tegninger. Den har de samme numre som i Salmebogen. Nogle vil gerne have en opgave, andre vil ikke. Der er plads til forskellighed og ingen tvang.

Et par gutter med hættetrøjen godt ned over øjnene magter ikke at sidde i kredsen. Det er for tæt, for eksponeret, for intenst. De sidder sammen med en pædagog på stolerækken ved siden af kredsen lige bag døbefonten. Her kan alle man være med, netop fordi det er muligt at trække sig og få respekteret sit eget rum. Efter aftale med et par børn er det ok at de stille kan forlade kirkerummet for "time-out" i våbenhuset eller udenfor. Her hersker den samme frihed som i gudstjenesten, den samme genkendelighed i gentagelsen, den samme ro.

3.2 Inklusion i liturgisk lys

Vi er til konfirmandundervisning i kirken i gudstjenestes lys⁸. Til forskel fra søndagens formelle tiltale-gudstjeneste er vi her til hverdags samtale-gudstjeneste. Præsten sidder på

⁸ "6 teser om konfirmation i dag" blev formuleret af en studiegruppe på Præstehøjskolen i 1983. Overordnet ses konfirmationsforløbet som gudstjeneste og konfirmationen som fest. Teserne er efterhånden blevet

sin faste plads midt i halvkredsen i det rum i rummet, som stolekredsen danner. Var samlingen i stedet foregået i konfirmandstuen (som på mine almindelige hold), er funktionen af kredsen den samme. Det liturgiske rum defineres af et lyskors på gulvet. I sortmalede trækasser med sand i står konfirmandernes personlige bloklys. Midt i korset er det store høje Kristus-lys tændt. Ved det lys skal hver konfirmand nu tænde sit eget lys. Vi er samlet omkring Kristus som lyset. Ved lystændingen bliver det tydeligt, hvem vi har med, og hvem vi savner i kredsen. Så tændes også de fraværendes lys, og vi husker dem som del af fællesskabet. Her i kredsen bliver hver enkelt set og nævnt, værdsat og vedkendt som en ven. Her sker inklusion som liturgisk led. Det er en oplevelse af evangelisk fællesskab, der sanseliggør at vi hører til "de helliges samfund".

Vi beder Fadervor og synger dagens salme. Ord kan forklares og indholdet udfoldes ved at se på detaljer i billederne. Vi rejser os og siger Trosbekendelsen (underforstået, at dem, der ikke kan rejse sig, anerkendes for at stå op inden i). Trosbekendelsens led kan være med billedledsagelse eller med tegn til tale. Nogle gange er Fadervor understøttet med fagter, nogle gange er også salmen med fagter. Men fagterne er hjælpemidler.

Til konfirmand-gudstjenesten med forældrene og andre kirkegængere ville et par af drengene ikke have den uddelte "Salmebogen for børn", men foretrak Den danske salmebog. De sagde højt og tydeligt med på trosbekendelsen, der til den gudstjeneste ikke var med fagter. -Lige som alle de andre. Det er en balancegang at vurdere, hvornår de unge på et blandet hold føler sig løftet og fulgt på vej af velmenende hjælp, eller om de måske oplever sig udstillet, talt lidt ned til og holdt tilbage.

3.3 Gudstjenestens struktur

Konfirmandtimen⁹ har gudstjenestens struktur. Første halvdel formes som *ordets del* med sang, bøn, bekendelse og evangeliefortælling. Før dagens bibelfortælling er en runde med plads til, at konfirmanderne kan fortælle fra det, der fylder i deres liv lige nu. De unges livsfortælling får resonans i evangeliefortællingen. Så følger en runde med mandtal ved navneopråb og notering af deres kirkegang. Hver og én er igen set. Der kan trækkes en

udbredt som praksis med accentuering af undervisning som livsoplysning, som oplevelse og som frit skabende fællesskab – inkl. friheden til at gå – omkring det som evangeliet allerede har sat i gang. Indhold og metode kan ikke skilles ad. Trykt i Præsteforeningens Blad, # 24, 1986, s. 433-435

⁹ "Timen" varer 5 kvarter. Forberedelsesforløbet er samme længde som på de almindelige hold, ud fra erfaringen at det tager tid at opbygge relation. Og den gode relation er den gode inklusions forudsætning.

forbindelse til hvordan Jesus så den enkelte – i det mindste i præstens optik.

Specialholdets konfirmander kommer fra mange forskellige sogne: der vies opmærksomhed på, at vi også hører til i kirkens store fællesskab i gudstjenesten om søndagen i egen sognekirke. Erfaringer deles: hvad er ens - hvad er forskelligt? Ordets del rundes af med dagens Jesus-fortælling som en fri genfortælling. En enkel miniprædiken følger med 1 klar pointe. Måske illustreret med medbragte effekter – eller med inddragelse af kirkens udsmykning og inventar. Vægten ligger på, at evangeliet vises, sanses, mærkes og gøres - lige så meget som det høres.

Anden del rummer *bordets del*, og afrundes med velsignelse og sendelse. Nu bryder alle op, og vi går fra kirken til konfirmandstuen, en lille vandring på 7 minutter. Her er plads til "walk-and-talk" mellem børnene og de voksne. I konfirmandstuen venter et lille mini-måltid, frugt og saft. Det er ikke nadver, men en slags "agape-måltid", i hvert fald et spisefællesskab og en pause, der bliver set hen til. Fordi det var for sanseligt oprivende for nogle at komme ind i det nye rum og sidde tæt omkring et fælles bord og spise, sker måltidet nu ved den faste bordplads i klassisk klasserum-opstilling. Af hensyn til de svage retter de stærkere ind. Et godt paulinsk princip. Der er ro på og rart at være i kærlig atmosfære.

Nu er det tid for dagens kreative aktivitet: evangelium med hænderne. I dag er det farvelægning af en tegning af Fadervor, hvor bogstaverne er tegnet med kontur og nogle af bogstaverne er store og nogle er spejlvendt eller omvendt. Opgaven modtages med begejstring og løses på lige så mange kreative og individuelle måder, som der er børn. Alle løsninger anerkendes. En knægt vil så gerne have tegningen med hjem for at færdiggøre den. Han var fuldstændig fascineret af hvor mange "d"er, der kan farvelægges i Fadervor. Orden opstår i kaos. Der er hjerteblod og skaberglæde i det. Det betyder noget! For nogen betyder det alt.

Timen skal slutte. Præsten velsigner de stående konfirmanderne med den aronitiske velsignelse. Vi synger verset "Gå da frit enhver til sit", som det faste afslutningstegn. Og derpå sendelsen: Gud være med jer! Gå herfra med Guds fred! Vi ses igen om en uge!

3.4 Når inklusion virker og kirke sker

Konfirmandundervisning på specialholdet er trosoplæring med liturgisk form. Formidling og læring finder sted som åndelig medvandring. Præsten og undervisnings-teamet erfares som venner, der ser barnet og vil det vel. Form og indhold kan ikke skilles ad.

Gudstjenestens struktur giver den tydelighed og ro, der i sig selv formidler et budskab. Præstens underviserrolle og liturgiske ledelse glider sammen i en enhed, der låner autoritet og autenticitet fra hinanden. Det sker ikke, at præsten må hæve stemmen eller skælder ud; det er faktisk utænkeligt, for det ville stå som en krænkelse af ånden i ”den hellige almindelige kirke og de helliges samfund”. I undervisningen på special-konfirmandholdet i gudstjenestens lys ”sker” kirken, fordi samværet er båret af en kærlig ånd og en ærlig vilje til fællesskab.

Det nænsomme blik for forskellighed og sansen for særlige behov træner formidleren til opmærksomhed på detaljen og præcision i udtrykket: ”Less is more”. Der er ikke tale om forsimpning, men om forenkling gennem fordybelse. Undervisningen er forberedt ned i detaljen ligesom en ”sær-gudstjeneste”, tilrettelagt med omhu, i respekt for og i øjenhøjde med modtagerne. Evangeliet prædikes hele tiden, og om nødvendigt også med ord. Der bliver lys!

Når konfirmanden på specialholdet kommer i kirke i sin egen sognekirke og fremover, vil hun have fortrolighed med søndagsgudstjenestens liturgi, struktur og rytme. Den genkendes fra konfirmandundervisningen i gudstjenestens lys. Forhåbentlig er der grundlagt en oplevelse af at høre til og være velkommen i kirken og være elsket af Gud.

3.5 Hvad lykkes – eller hvorfor ikke?

Hvorfor lykkes det så påfaldende godt på specialholdet, hvor det ofte er vanskeligere på mine almindelige hold?

1. bemanningen på hold fra specialskolen er 1-2 voksne pr. 3-4 konfirmander. Det almindelige hold med gennemsnitligt 25 konfirmander, hvoraf i gennemsnit 3-4 har diagnoser, står præsten typisk alene med¹⁰.
2. strukturen, enkelheden og tilrettelæggelsen som oplevelsesbaseret og sanselig med rolig rytme, hvor overskuelighed, genkendelighed og gentagelse er i højsædet, virker befordrende. Præsten tager erfaring med fra specialkonfirmandundervisning, til gavn for alle typer af hold – og til gavn for alt sit arbejde.

¹⁰I en artikel af religionspædagogisk konsulent Stinna Ahrenst i Præsteforeningens Blad, 2023 # 11, s. 219, ”Nye vilkår for konfirmationsforberedelsen” refereres de nyeste statistikker og rapporter: 6,1% af alle børn i alderen 5-15 år får en psykiatrisk diagnose, 18,4% af folkeskoleelever får iflg. lærerne støtte eller har uindfriet behov for det. ADHD-foreningen anslår, at 5% af alle børn har ADHD, men kun 2-3% bliver udredt. Iflg. Autisme-foreningen kender hver eneste dansker 5 autister.

3. På specialholdet lykkes relations-opbygningen bedre, fordi den får topprioritet. Af nødvendighed inddrages forældre ofte, ligesom lærere og pædagoger med godt kendskab til børnenes behov, er med omkring dem. På de almindelige hold kvæles den gode intention af mangel på tid og for få ressourcer. Uro, problemadfærd og dårlig hold-dynamik ødelægger oplevelsen af et trygt fællesskab, som er basis for god undervisning¹¹.
4. Udfordringer på specialholdet: sårbarheden over for forstyrrelser er slående. Børnene er i deres følelser. Mange børn kommer udensogns fra. Den relation, der arbejdes så omhyggeligt på at opbygge, er kun midlertidig. Efter konfirmationen slutter den. Inklusionen var alligevel kun et skin. Præsten – og kirketeamet - er kun mennesker med begrænsede ressourcer. Svigtet føles større her, fordi børnenes behov er så tydeligt. Konfirmationen, som den festlige kulmination alle sejl sættes for at nå hen til, efterfølges af tomhed og savn for specialkonfirmanden.

3.6 Konfirmation for ALLE!?

Hvordan opnås konfirmation for ALLE? Ved omhyggeligt forarbejde med god forældre-relation og ved fleksibilitet for alternative løsninger. Det kræver ofte et antal enkelt-konfirmationer og måske også særundervisning i hjemmet, sågar konfirmation i hjemmet. Antallet af børn i skolen med angst og skolevægning er i alarmerende vækst. Det er værd at notere sig, at et skolevægende barn ofte oplever en god konfirmationstid. Hos præsten var et fællesskab med ro og respekt og rum til at være.

Idealet om at arbejde for konfirmation af alle er værdigt og godt. Det må bare ikke blive en blind vinkel. Undertiden må præsten træde til som forsvarer for et sårbart barn, der ikke magter konfirmationen,- heller ikke for forældrenes og især ikke for festens skyld. Præsten må også ofte tale de svages sag i menigheden og i menighedsrådet, hvor rummeligheden og forståelsen for særlige behov og diversitet kan være begrænset. Konfirmationen er vigtig for børn med særlige behov – og deres familier. Det er måske

¹¹ På mine almindelige hold, hvor kirkens rum ikke har været til rådighed, har jeg etableret et rituelt rum omkring lystænding ved at lade andagten indlede med åndedrætsøvelser. Konfirmanderne lærer at holde af denne kropslige "grounding" med indøvelse af indre ro : "Guds fred ind – al uro ud". Opmærksomhed på åndedrættet opleves som fælles erfaring af skabthed, det bliver kontaktsted for Guds ånd og en indøvning i en holdning af bøn i stilhedens rum.

deres eneste oplevelse blandt en lang række skuffelser, hvor de oplever muligheden for at være med på lige fod – lige som de andre.

Helliggør dig selv, og du vil helliggøre samfundet. Frans af Assisi

Afslutning med konkluderende tanker

Det er kirkens fornemme opgave og præstens store privilegium at kunne være medvandrere for en flok særlige og herlige børn i den kirkelige dåbsoplæring. Det er en glæde at få lov at medvirke til og selv få lov at se, at "der bliver lys". Handicap-teologien har været instrument for at fortolke og fremme bevidstheden om inklusion af handicappede mennesker i kirken. Dette fokus med afsæt i praksis kaster lys på, hvordan inklusion både er menighedens selvfølgelige opgave og samtidig dens særlige gave, nemlig som realisering af det evangeliske fællesskab, der har alle med og har Kristus i midten.

Jeg har oplevet det som en velsignelse gennem specialuddannelsens fokus at kunne fordybe mig i de helt fundamentale spørgsmål om hvad kirke er, og om hvad teologien og biblen siger om mennesket og fællesskabet i lyset af den Gud vi tror på som kristne. Det har været en berigelse at kunne standse op i den fyldte præste-hverdag med mange års arbejdsrutine på bagen og fra en ny vinkel at få lov at betragte evangeliet og forkyndelsens grundlag. Jeg er taknemmelig for den åndelige dannelsesrejse fra kanten til kernen, som har gjort mig til en bedre præst.

"Hvad der er nødvendigt for nogen, er godt for alle". Den sætning om gavnigheden af enkelhed, tydelighed og klare rammer i undervisningen for børn med særlige behov vil jeg tage med og gøre til ledetråd for min videre praksis i konfirmandstuen -og for al anden præstelig praksis¹²

¹² Citat opsummerer konklusionen i Finn Andberg Larsens artikel "Klasseledelse i konfirmandstuen, s. 29, i "Gud, ro og orden – Konfirmationsforberedelse for børn med særlige behov, red. René Høeg, RPF)

Litteraturliste

Religionspædagogik

Ahrenst, Stinna, Nye vilkår for konfirmationsforberedelsen : i Præsten, Præsteforeningens Blad, nr. 11, 2023, s. 218-219

Heilesen, Lars Nymark, 2020, Ordet til dem uden ord. Teologisk belysning af kirkelig formidling, Eksistensen

Heilesen, Lars Nymark: Hvor er det lige vi er? Inklusions-status i folkekirke : i Inklusion i kirken, red. Karina Kande og Lars Nymark Heilesen: Kritisk Forum for Praktisk Teologi, nr 169, 2023

Poulsen, Christina Holm: Inklusion i folkeskolen – med perspektiv til folkekirkens rolle og muligheder. i Inklusion i kirken, red. Karina Kande og Lars Nymark Heilesen: Kritisk Forum for Praktisk Teologi, nr 169, 2023

Larsen, Finn Andsbjerg: Klasserumsledelse i konfirmandstuen : i Høeg, René, 2015, *Gud, ro og orden: konfirmationsforberedelse for børn med særlige behov*, Eksistensen, s.24-33

6 teser om konfirmation: i Præsteforeningens Blad, nr.24, 1986, s. 432-435

Teologi

Andersen, Leif: Menneskesyn til salg, 2014, i Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke / 02 / 14

Heilesen, Lars Nymark (red.), 2018, Kirken og mennesker med særlige behov – menneskesyn og teologi, Frederiksberg

Mikkelsen, Karin Vium Braüner: "Folkekirke og (børne)konfirmander med autismespektrumforstyrrelse – et empirisk og teologisk studium af inklusion i folkekirkens relationelle liv"; ph.d.-afhandling, Det teologiske fakultet, KU, 2021

Swinton, John, 2012, From Inclusion to Belonging: A Practical Theology of Community, Disability and Humanness i: Journal of Religion, Disability & Health, Vol. 16, 2012, s. 172–190

Swinton, John (2012) Reflections on Autistic Love : Practical Theology, 5:3, 259-278, DOI: 10.1558/prth.v5i3.259

Aagaard, Christopher, Ordet, Troen og Kirken til Mennesker uden Ord. En kortlægning af Handicapteologien : Speciale af stud. theol. Christopher Aagaard; vejleder Niels Henrik Gregersen, Det teologiske fakultet, KU, 2020

Psykologi, liturgi, gudstjeneste

Dyregrov, Atle: Børn og traumer, 2011, Hans Reitzels Forlag; Åndedrætsmetoder s 192-193

Fredens, Kjeld, 2012, Mennesket i hjernen. En grundbog i neuropædagogik, 2. udgave, Systime Academic, Kapitel 6 (Hjernens eksekutive funktioner og pandelapperne)

Gautier, Mette Christoffersen, Jamen – er det overhovedet gudstjeneste?! : i Præsten, Præsteforeningens Blad, nr. 6 & nr. 7, 2023

Thorsen, Dorte J. 2013. "10 citater af Frans af Assisi". *Religion.dk d. 20. marts 2013*.
<https://www.religion.dk/citater/10-citater-af-frans-af-assisi>

Bilag 1. Om konfirmationen - før og nu – fra test til fest

Om dengang konfirmation *ikke* var for alle

Lad os tage på besøg i historien til et billede af, hvor vi er kommet fra¹³: For 200 år siden kæmpede min tiptip-oldefar, Gunde Thuesen (1771-1847), en brav kamp for, at de ”to skønneste” af hans 12 børn, kunne få skoleundervisning. Børnene var født døvstumme og stod på den tid uden mulighed for at udvikle sig. Op gennem historien har døvstumme haft en hård skæbne, betragtet som noget nær vilde dyr og som mennesker uden åndsliv. De ”dumme” var opgivet, fordi de ikke kunne nås og dannes med ord.

Min forfader, Gunde Thuesen, var en kærlig og visionær far. På sin bondegård i Kjelst skabte han den første døvstummeskole. Med sit eget tegnede materiale byggede han børnenes begrebsverden op fra den dagligdag de kendte. Herfra lærte han dem at læse og regne. Målet var katekismus-undervisningen, og horisonten var konfirmationen. Med kreativt tegnede tabeller, der stadig imponerer for deres enkelhed og kateketiske dybde, formåede han at gå fra det sanselige til det oversanselige. Det lykkedes med tålmodig udholdenhed og pædagogisk genialitet at begynde med det nødvendige og nå frem til det umulige: i 1827 fik Thuesen sine døvstumme børn konfirmeret. Med konfirmationen opnåede de adgang til borgerrettigheder, så som at kunne tage arbejde og få lov at gifte sig – lige som alle andre.¹⁴

Konfirmation i dag er fest og ikke test

I dag 200 år senere er tilbud om kirkelig dåbsoplæring og adgangen til konfirmation omsider blevet en lovsikret mulighed for alle døbte børn (ved biskoppelig anordning i 2014). Dåben, der forkynder tilhørsforholdet til den treenige Gud ved Guds nåde, er konfirmationens forudsætning. Synet på konfirmationen har viklet sig ud af at betragtes som en nødvendig tærskel på overgangen mellem barn og voksen, der indebar overhøring og test af konfirmandens tro og viden. Vægten er lettet i det traditionstunge syn på konfirmation som subjektiv eller objektiv bekræftelse af dåben. Konfirmationen opfattes i

¹³ Kilde: *En slægt fra Kjelst*, ved H.K. Kristensen, Udgivet af en kreds af slægten, 1954, s.37-45

¹⁴ I 1736 gjorde den pietistiske kong Chr. VI konfirmation obligatorisk som en test på børnenes tro og katekismus-kundskab med konsekvens for retten til at nyde basale borgerlige privilegier i kongeriget.

dag mere som en lejligheds-handling med sjælesørgerisk element og som en livstydningens fest. Konfirmationen står som en populær kirkelig-folkelig familiebaseret fest på tærsklen mellem barndom og ungdom. Den har stadig stor tilslutning og fungerer som en bred kontakt-flade mellem kirke og folk, præst og menighed. Konfirmationsundervisningens trosoplæring er muligheden for at etablere relation og chancen for at realisere inklusion i kirken. Men der kan stadig være forhindringer i vejen før konfirmation er for alle; -af praktiske, økonomiske, sociale, holdningsmæssige og resurse-mæssige grunde. Der findes stadig blinde vinkler i kirken, og der vil altid være nogen som bliver glemt.

